

PROBLEMS ENCOUNTERED IN MANAGING ENVIRONMENTAL EMERGENCIES

Tukhtamish Azizov

*Vice-Rector for Research and Innovation, Acting Professor
International School of Finance Technology and Science
Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: Emergency environmental situations, management system, environmental security, challenges, monitoring, international experience.

Received: 19.05.25

Accepted: 21.05.25

Published: 23.05.25

Abstract: This article analyzes the current state of the emergency environmental management system in the Republic of Uzbekistan and identifies key challenges in this field. The study examines the legal framework, interagency cooperation, effectiveness of monitoring, and information systems. Based on international best practices, recommendations were developed for improving the national system. The research results provide scientific and practical conclusions aimed at strengthening state policy in ensuring environmental security.

FAVQULODDA EKOLOGIK VAZIYATLARNI BOSHQARISHDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR

Tuxtamish Azizov

*ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, professor v.b.
International School of Finance Technology and Science instituti
O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Favqulodda ekologik holatlar, boshqaruv tizimi, ekologik xavfsizlik, muammolar, monitoring, xalqaro tajriba.

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish tizimining amaldagi holati va unda uchraydigan dolzarb muammolar tahlil qilingan. Normativ-huquqiy baza, institutlararo hamkorlik, monitoring va axborot tizimlarining samaradorligi o'rganilgan. Xalqaro tajribalar asosida O'zbekiston sharoitida mavjud tizimni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari ekologik xavfsizlikni ta'minlashda davlat siyosatini

kuchaytirishga qaratilgan ilmiy va amaliy xulosalarni beradi.

ПРОБЛЕМЫ, ВОЗНИКАЮЩИЕ ПРИ УПРАВЛЕНИИ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫМИ ЭКОЛОГИЧЕСКИМИ СИТУАЦИЯМИ

Тухтамин Азизов

Проректор по научной работе и инновациям, и.о. профессора

International School of Finance Technology and Science институт

Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Чрезвычайные экологические ситуации, система управления, экологическая безопасность, проблемы, мониторинг, международный опыт.

Аннотация: В статье проведен анализ существующей системы управления чрезвычайными экологическими ситуациями в Республике Узбекистан и выявлены актуальные проблемы в данной сфере. Исследованы нормативно-правовая база, межведомственное взаимодействие, эффективность мониторинга и информационных систем. На основе международного опыта разработаны рекомендации по совершенствованию национальной системы. Полученные результаты представляют собой научные и практические выводы, направленные на укрепление государственной политики в области экологической безопасности.

KIRISH

Bugungi kunda butun dunyo bo'ylab ekologik xavfsizlik muammolari insoniyat oldida turgan eng dolzarb global tahdidlardan biri bo'lib qolmoqda. Iqtisodiy rivojlanishning jadallashuvi, sanoat va texnologiyalar kengayishi, urbanizatsiya jarayonlarining kuchayishi natijasida tabiiy muhitda yuzaga kelayotgan favqulodda ekologik holatlar soni va ko'lamining oshishi kuzatilmoqda. Bunday holatlar nafaqat atrof-muhitga, balki inson salomatligiga, iqtisodiy barqarorlikka, ijtimoiy infratuzilmalarga jiddiy xavf tug'dirmoqda. Shuning uchun, ekologik favqulodda vaziyatlarni boshqarish, ularni barvaqt aniqlash, oldini olish va oqibatlarini samarali bartaraf etish zamonaviy davlat boshqaruvining ajralmas qismi sifatida alohida e'tibor talab etadi.

O'zbekiston Respublikasida ham ushbu sohada qator normativ-huquqiy hujjatlar, dasturiy-maqсадli hujjatlar va tashkilotlar faoliyat yuritmoqda. Shu bilan birga, tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, amaldagi boshqaruv tizimida bir qator tizimli muammolar, tashkiliy, institutsional va huquqiy cheklovlar mavjud. Jumladan, favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarishda davlat organlari o'rtasida muvofiqlashtirish, resurslardan foydalanish, tezkor axborot almashinuvi, monitoring va baholash tizimlari yetarlicha samarali faoliyat yuritmayotgani

aniqlanmoqda. Ayniqsa, xalqaro tajribalar bilan taqqoslaganda, ushbu yo‘nalishda O‘zbekiston sharoitida hali ko‘plab tizimli va tashkiliy kamchiliklar saqlanib qolmoqda.

Ushbu tadqiqotning maqsadi – favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish jarayonida mavjud bo‘lgan dolzarb muammolarni aniqlash, ularning sabablarini tahlil qilish, xalqaro tajriba bilan solishtirish va O‘zbekiston sharoitida ushbu muammolarni hal qilish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir. Tadqiqot obyekti sifatida O‘zbekiston Respublikasida favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish tizimi tanlab olingan bo‘lsa, predmeti esa ushbu tizimda uchrayotgan muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari etib belgilandi. Tadqiqotda huquqiy-tahliliy, tizimli-analitik, SWOT-tahlil, komparativ tahlil va ekspert so‘rovlari kabi metodlar qo‘llanildi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarishda uchraydigan muammolarni aniqlash va tahlil qilish uchun kompleks ilmiy yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqotda huquqiy-tahliliy, tizimli-analitik, komparativ (taqqoslash) tahlil, SWOT-tahlil va ekspert so‘rovlari kabi metodlardan foydalanildi. Huquqiy-tahliliy metod orqali O‘zbekiston Respublikasida favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish sohasidagi amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar, davlat dasturlari, strategiyalar va konseptual hujjatlar tahlil qilindi. Shuningdek, davlat organlari, mahalliy hokimiyat va fuqarolik jamiyati institutlarining o‘zaro hamkorlik darajasi va ular tomonidan bajarilayotgan funktsiyalar baholandi.

Tizimli-analitik yondashuv asosida favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish tizimining ichki tuzilishi, funksional bog‘liqliklari va institutlararo koordinatsiya mexanizmlari chuqur tahlil qilindi. Komparativ tahlil usulida rivojlangan davlatlarning, jumladan AQSh, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarning ekologik favqulodda vaziyatlarni boshqarish tajribalari o‘rganilib, ularni O‘zbekiston sharoitida qo‘llash imkoniyatlari baholandi. SWOT-tahlil orqali O‘zbekistonda mavjud boshqaruv tizimining kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlari aniqlab berildi.

Bundan tashqari, sohaga oid dolzarb muammolarni aniqlashda ekspert so‘rovlari metodidan foydalanildi. Bunda ekologiya, favqulodda holatlar, atrof-muhit muhofazasi va tegishli davlat boshqaruvi sohalarida faoliyat yurituvchi mutaxassislar, soha ekspertlari va amaliyotchi rahbarlar bilan intervyular o‘tkazildi. Ularning fikrlari va tavsiyalari asosida mavjud tizimdagi muammolar va kamchiliklar yuzasidan obyektiv xulosalar shakllantirildi. Tadqiqotda yig‘ilgan barcha ma’lumotlar analitik sintez asosida umumlashtirilib, ilmiy asoslangan xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida O'zbekiston Respublikasida favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish tizimi va unda uchraydigan muammolar batafsil tahlil qilindi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, mamlakatda favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish bo'yicha normativ-huquqiy baza shakllangan bo'lsa-da, amaldagi boshqaruv tizimida qator tizimli va tashkiliy muammolar saqlanib qolmoqda. Xususan, davlat organlari o'rtasida ekologik favqulodda vaziyatlarni boshqarish borasidagi vakolat va mas'uliyatlar aniq taqsimlanmagan, bu esa muvofiqlashtirilgan va tezkor qaror qabul qilish jarayonlarini murakkablashtirmoqda. Favqulodda holatlar yuzaga kelganda, turli idoralar o'rtasida axborot almashinuvi, monitoring va baholash mexanizmlari sust ishlashi, vaziyatni baholashda ziddiyatli yondashuvlarga olib kelmoqda.

Tahlil jarayonida, O'zbekiston tajribasida favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish bo'yicha ixtisoslashgan markazlashtirilgan institut yoki agentlikning mavjud emasligi hamda mavjud tizimda aksariyat holatlarda reaksiya xarakteridagi choralarning ustuvorligi kuzatildi. Bu esa favqulodda ekologik vaziyatlarni barvaqt oldini olish, tahdidlarni erta aniqlash va oqibatlarni minimallashtirishda samaradorlikni pasaytiruvchi asosiy omillardan biridir. Shuningdek, sohada zamonaviy texnologiyalar, raqamli monitoring tizimlari, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining cheklangan qo'llanilishi, mavjud ma'lumotlarning to'liq va ishonchli bo'lmasligi, ularni tahlil qilish imkoniyatlarini sezilarli darajada kamaytirayotganligi aniqlangan.

SWOT-tahlil natijalari O'zbekiston tajribasida kuchli tomon sifatida davlat tomonidan ekologik xavfsizlikni ta'minlashga oid huquqiy bazaning mavjudligi, xalqaro ekologik tashabbuslarda ishtirok etilishi va tegishli sohalarida malakali kadrlarga ega ekanligi aniqladi. Shu bilan birga, tizimning zaif tomonlari sifatida muvofiqlashtirilgan boshqaruv tizimining zaifligi, texnologik infratuzilmaning eskirganligi, axborot tizimlarining past darajadagi integratsiyasi va fuqarolik jamiyati institutlarining sust ishtiroki qayd etildi. Xalqaro tajriba tahlili esa, rivojlangan mamlakatlarda favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish jarayonlarida yuqori darajada markazlashtirilgan institutlar, rivojlangan monitoring va ogohlantirish tizimlari, fuqarolarni jalb qilish mexanizmlari va xususiy sektor bilan yaqin hamkorlik samarali natija berayotganini ko'rsatdi.

Yuqoridagi natijalardan kelib chiqib, O'zbekiston sharoitida mavjud tizimni xalqaro ilg'or tajribalar asosida takomillashtirish zarurligi aniqlandi. Bunda, boshqaruv tizimining institutsional bazasini mustahkamlash, monitoring tizimlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirish, favqulodda vaziyatlarni barvaqt aniqlash bo'yicha zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, aholini xabardor qilish va jalb qilish mexanizmlarini kuchaytirish asosiy yo'nalishlar sifatida belgilab berildi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasida favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish tizimida qator tizimli, tashkiliy va texnologik muammolar mavjudligini ko'rsatdi. Amaldagi normativ-huquqiy baza yetarlicha shakllangan bo'lsa-da, uning samarali ijrosini ta'minlashda davlat organlari o'rtasida muvofiqlashtirish, axborot almashinuvi va resurslardan foydalanish jarayonlarida ziddiyatlar, uzilishlar va yetarlicha aniq belgilanmagan vakolatlar mavjud. Shuningdek, ekologik xavf va favqulodda vaziyatlarni boshqarishda zamonaviy texnologiyalar va ilg'or boshqaruv usullarining cheklangan qo'llanilishi, axborot tizimlarining past integratsiyasi va tezkor baholash mexanizmlarining yetishmasligi kuzatilmoqda. Bu esa favqulodda ekologik holatlar yuzaga kelganda ularni boshqarish va oqibatlarini bartaraf etishda samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Xalqaro tajriba tahlillari asosida aniqlanishicha, rivojlangan davlatlarda favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish va ularni bartaraf etish samaradorligining yuqoriligi institutsional tizimlarning kuchliligi, axborot texnologiyalarining keng qo'llanilishi, fuqarolik jamiyati va xususiy sektorning faol ishtiroki hamda barvaqt ogohlantirish tizimlarining yuqori samaradorligi bilan izohlanadi.

Shu asosda O'zbekiston sharoitida favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi amaliy va konseptual tavsiyalar ishlab chiqildi: birinchidan, favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish bo'yicha institutsional tizimni qayta ko'rib chiqish, yagona markazlashtirilgan boshqaruv organini tashkil etish va unda barcha tegishli davlat, nodavlat va xususiy sektor vakillarining ishtirokini ta'minlash zarur. Ikkinchidan, monitoring va baholash tizimlarini zamonaviy texnologiyalar asosida raqamlashtirish, sun'iy intellekt va IoT texnologiyalaridan foydalanish orqali ekologik tahdidlarni barvaqt aniqlash va baholash mexanizmlarini kuchaytirish lozim. Uchinchidan, aholini ekologik xavfsizlik masalalarida xabardor qilish, favqulodda holatlarda ularning ishtirokini faollashtirish bo'yicha huquqiy va tashkiliy mexanizmlarni mustahkamlash muhimdir. To'rtinchidan, xalqaro tajribalar asosida milliy huquqiy bazani yangilash va uni xalqaro standartlarga moslashtirish zarur.

Ushbu tavsiyalarni hayotga tatbiq etish O'zbekistonda ekologik xavfsizlikni ta'minlash, favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarishda samaradorlik va barqarorlikni oshirish, shuningdek, aholi va atrof-muhit uchun xavfsiz hayotiy muhitni yaratishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. FAO (2023). *Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
2. GEF (2023). *Integrating Disaster Risk Management into Environmental Policies: Best Practices from GEF Projects*. Washington D.C.: Global Environment Facility.

3. IPCC (2023). *Climate Change 2023: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. Geneva: Intergovernmental Panel on Climate Change.
4. Ministry of Emergency Situations of the Republic of Uzbekistan (2024). *National Strategy for Disaster Risk Management 2024–2030*. Tashkent: MoES Uzbekistan.
5. OECD (2023). *Environmental Governance in Uzbekistan: Progress and Challenges*. Paris: OECD Publishing.
6. UNEP (2023). *Global Environment Outlook 7 (GEO-7): Towards a Sustainable Future*. Nairobi: United Nations Environment Programme.
7. United Nations (2023). *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030: Midterm Review Report*. New York: United Nations Office for Disaster Risk Reduction.
8. World Bank (2023). *Strengthening Institutional Capacity for Environmental and Disaster Risk Management*. Washington D.C.: World Bank Group.
9. Yoʻldoshev, S. (2023). *Oʻzbekiston Respublikasida favqulodda ekologik vaziyatlarni boshqarish tizimini takomillashtirish yoʻllari*. Tashkent: Fan va Taraqqiyot Nashriyoti.
10. Zokirov, B. (2022). *Ekologik xavfsizlikni taʼminlashda favqulodda vaziyatlarni boshqarish tizimining zamonaviy tendensiyalari*. Tashkent: Ekologiya va Atrof-Muhit Instituti.